

ביאורים

למדנו ביום הקודם שישנם ארבעה סוגים של ידיעות: החכמה - ידיעות שמקורן בהכרת המציאות. הבינה - הבנה של ידיעות חדשות באמצעות הידיעות שכבר היו לאדם. הניסיון - ידיעות שמבוססות על ניסיון החיים. והקבלה - ידיעות שמקורן בקבלה מאדם אחר, נאמן, ידיעות התורה שקיבלנו ממשנה רבנו שלוח ה'.

כעת מבאר המהר"ל שאלו ארבע מדרגות זו למעלה מזו. עולמנו הוא עולם גשמי, ואנו חיים בו, אוכלים, שותים וישנים. עם זאת אנו מנסים להתקדם למקום רוחני יותר, להתייחס לחומר בפרופורציה הנכונה. גם בכוח השכלי שיש בנו ישנה חלוקה לדרגות - שנקבעת על פי רמת קישורן עם החומר: הראשונה - החכמה, זוהי השגה שקשורה ישירות לדברים גשמיים, דהיינו, האדם פוגש את העולם החומרי, לומד אותו ומסיק מסקנות. השנייה - הבינה, היא למעלה ממנה. הבסיס לבינה הוא ידיעות קודמות, אלא שהיא בנויה על התבוננות של השכל. היא מתייחסת לחומר, אך אינה קשורה אליו ישירות, ולכן יש בה משהו גבוה, רוחני יותר.

הדרגה השלישית היא חכמת הזקנים. מעלתו של הזקן היא שאט אט עם השנים, בשל השינויים הפיזיים של היחלשות הגוף והתמעטות הכוחות הגופניים, מתגברים בו הצד הרוחני והכוחות השכליים. עם הזמן, הגוף תופס פחות מקום בחיים, האדם מתפעל פחות מהישגים גופניים, ויש מקום לצדדים הרוחניים להתפתח.

המהר"ל מביא כסיוע לכך את דברי חז"ל, שהלומד מן הילדים דומה לשותה יין מהגת, ואילו הלומד מהזקנים דומה לשותה יין ישן. היין מהגת הוא יין חדש שזה עתה סיימו לבצרו. הוא עוד מעורב בפסולת הענבים. אין אנו אומרים שלימודו אינו שווה כל ערך. יש ללימודו ערך, אך זהו לימוד חכמה שאינו טהור דיו. עוד יש בו מן הסיגים, שהוא דרך לימודם של הילדים. הילדים חסרים את היכולת להבין דברים מופשטים, ולימודם נשען רובו ככולו על דוגמאות מעולם החומר. ככול שהאדם גדל, הוא מצליח לקלוט יותר מושגים מופשטים. חכמתו פחות תלויה ומעורבת בעולם הזה, ולכן היא דומה ליין ישן, שכבר נבדל מהשמרים (בתהליך היישון השמרים שוקעים אט אט מטה, ולמעלה מתקבל יין משובח ונקי משמרים).

אם-כן, 'כולנו זקנים' - זוהי מדרגה נוספת: חכמתו של האדם בסוף ימיו.

הרחבות

היחס בין הגוף לשכל

כך חכמת של זקנים, מבדל וצלול מן עכירות הגוף. בדומה לדברי המהר"ל, הרואה את הגוף כסותר את החכמה ומתנגד לה, התבטא גם הרמב"ם: "תלמידי חכמים, שבזמן זקנתם ושיבתם וחולשת גופם תרבה חכמתם ויתחזק שכלם ויוסיפו שלמות". במקום אחר התבטא הרמב"ם בשפה חריפה יותר: "עם השגת המושכלות - חובה לנטוש את ההגזמה בתענוגות הגופניות, כי במושכל ראשון ישג שהרס הנפש בבנין הגוף, ובנין הגוף בהרס הנפש. לפי שאם היה האדם רודף אחר התאוות ומעדיף את החושניות ושעבד שכלו לתאוותיו ונעשה כבהמות וכיענים שאין בדמיונם אלא האכילה והשתייה... הרי אז לא יוכר בו הכוח האלהי, כלומר השכל" [הקדמה לפירוש המשנה].

את ההדרכה הזו הגביל החת"ם סופר לזמן הגלות בלבד: "כשאנו מפזורים בעוונותינו הרבים בין אומות העולם וכל שמרבה העולם יישוב מוסיף עבודת ה' חורבן... היינו בחוץ לארץ". אבל בארץ ישראל - "העבודה בקרקע גופה מצווה משום יישוב ארץ ישראל ולהוציא פירותיה הקדושים... וכאלו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה - הכי נמי (=כן) גם) לא יאמר לא אאסוף דגני מפני עסק התורה. ואפשר אפילו שארי אומניות שיש בהם ישוב העולם הכל בכלל מצווה" [סוכה לו].

גם ביחס לנבואה, השורה רק בארץ ישראל (מועד קטן כה.), בולטת נקודה זו, שהרי "אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה" [שבת צב.]. גבורה ועושר קשורים לענייני הגוף והחומר, ולא רק שאינם מפריעים לנבואה, אלא הם תנאים הכרחיים לה.

הצלחת נוי נאוה בת עופר חננאל הי"ו

ועוד דע כי זכר ארבע דברים, כנגד ארבע מדרגות שיש אל הידיעה. וזה פי פאשר הוא משיג בנמצאות נקרא זה: חכמה, אבל מפני שההשגה הזאת ינסמכת אל הגשמיים שמהם קונה הידיעה, אין זאת הידיעה נקנה ומפשט מן החמר לגמרי, בעבור שנסמכת ידיעה זאת אל החמרים והם הנמצאים הגשמיים. אבל המשפלות השניות, בעבור שהיא יקנה אותם מן המשפלות הראשונות, הם נקיים יותר מן החמר, שהרי בהשגתם אינם נסמכים אל החמרים מבחוץ. ומקל מקום גם זה אינו מפשט ונקנה לגמרי, בעבור שנסמכים אל המשפלות הראשונות שנקנו מן הגשמיים הנמצאים בחוץ. אבל פאשר יגיע האדם לעת הזקנה, שאז הכחות הגשמיות הם פלים ונפסדים, אז יתחדש בשכל להשיג דברים בשכלים הנפרדים ובמעלה הראשונה, דברים אשר אינם נסמכים אל החמר כלל. ודבר זה מיוחד דוקא בימי זקנה, בעבור שכחות הגשמיים פלים ונפסדים, אז יתחדש לו שכל להשיג דברים השכליים לגמרי. וזהו שאמרו במסכת אבות (פרק ד משנה כ): הלומד מן הילדים למה הוא דומה? לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו, אבל הלומד מן הזקנים למה הוא דומה? לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן. פירוש: כי חכמת הילדים נטבע בחמר, לפיכך הוא דומה לאוכל ענבים קהות, שאין הטעם מתבשל וטעם הענבים עדין מטבע בחמר הענב. וכן כמו מי ששותה יין חדש, שעדין היין מערב בשמרים, כך חכמתם של ילדים, אין חכמתם נבדל מן הגוף אבל מטבע בגוף. אבל הלומד מן הזקנים, מפני שחכמתו נבדלת, הוא דומה לאוכל ענבים בשולות, שחכמתו שנתבשל הענב הטעם נבדל מן הגוף של ענב. וכן היין הישן כבר נבדל מן השמרים, והוא נעשה צלול וזך. כך חכמתו של זקנים, מבדל וצלול מן עכירות הגוף. לפיכך אמרו: אפלו פלנו זקנים, נגד השכל באדם בסוף ימיו. וכן אמרו חכמים (שבת קנב, א): תלמיד חכם, כל זמן שמזקין חכמתו נתוספת וכו'.

ודע עוד כי הזכרו ארבע דברים כנגד ארבע מעלות של הידיעה. כאשר אדם יודע את הדברים הנמצאים, זו מעלת החכמה. אבל מכיון שידיעה זו מבוססת על המציאות החומרית, אין החכמה הזו מסולקת מהחומר, כיון שהיא נשענת על הנמצאים הגשמיים. אבל המושכלות השניות, מפני שרכש ידיעה זו מהמושכלות הראשונות, הרי ידיעה זו כבר פחות שייכת אל עולם החומר, שכן השגתה אינה נשענת ישירות על החומר הגשמי. אבל גם ידיעות אלו אינן מסולקות לגמרי מקשר אל החומר, שכן הן נשענות על החכמה המבוססת על החומר. כאשר מגיע האדם לעת הזקנה, שאז כוחותיו הגשמיים הולכים וכלים, אז מתחדשת ידיעה בשכלו הנובעת מתוך עולם רוחני. דבר זה מיוחד דוקא לימי הזקנה, מפני שכאשר הכוחות הפיזיים חלשים, האדם רוחני יותר ובאפשרותו להשיג השגות רוחניות. על זה אמרו במסכת אבות: הלומד מן הילדים למה הוא דומה? לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו. אבל הלומד מן הזקנים למה הוא דומה? לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן. פירוש: חכמת הילדים זו חכמה שעדיין מוטבעת בחומר, לכן הלומד מהם נדמה כאוכל ענבים קהות שעדיין לא התבשלו, וטעם הענבים עדיין מוטבע בחומר הענב, וכן לשותה יין חדש, שהיין עדיין מעורב בשמרים. אבל הלומד מהזקנים, כיון שחכמתם כבר אינה מוטבעת בחומר, דומה למי שאוכל ענבים בשולות, שטעם הענב כבר נבדל מגוף הענב, וכן לשותה יין ישן שכבר נבדל מהשמרים, והוא נעשה זך וצלול. כך חכמת הזקנים נבדלת מהחומריות. לכן אמרו: אפילו כולנו זקנים, כנגד שכל האדם בזקנתו. וכן אמרו חכמים: תלמיד חכם ככל שמזקין חכמה מתוספת בו.